

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ІСЛАМСЬКИХ КРАЇНАХ: ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ПРИНЦИПІВ

Досліджено сутність та особливості принципів ісламської економічної доктрини як фактору формування організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є інструментом розвитку економічної системи суспільства, адже покликаний відображати соціальну та економічну дійсність. Дана обставина обумовлює необхідність розвитку бухгалтерського обліку в певних параметрах, які повинні відповідати діючій економічній системі, забезпечуючи її інформаційні потреби. Розвиток економічної системи суспільства відбувається відповідно до визначених принципів, сформованих в результаті соціального, правового, політичного розвитку, які відображають набуті традиції в сфері економічної науки. Дані принципи є невід'ємною частиною формування бухгалтерського обліку, його концептуальної основи, що накладає відбиток на його організацію в певній країні.

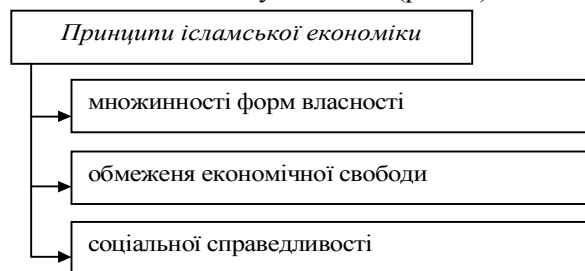
Виклад основного матеріалу. Кожна суспільно-економічна формація має у своїй основі певну концептуальну основу, зміст та складові якої визначають характер та варіацію взаємодії елементів та підсистем тієї чи іншої формації. Разом з тим, концептуальна основа, зокрема і понятійний апарат формується у відповідності до діючих принципів. Науковий базис бухгалтерського обліку, а саме сукупність основоположних принципів є складовою загального понятійного апарату, тому виправданим є прагнення до визначення особливостей його трактування за різних соціально-економічних умов функціонування суб'єктів господарювання [13, с. 17]. Зміна формацій через проголошення нових політичних, економічних, соціальних та інших напрямів його розвитку, а також зміну способу виробництва призводить до зміни предмета бухгалтерського обліку, який відображає характер власності на засоби виробництва та виробничих відносин, змінює завдання, а отже, й організацію бухгалтерського обліку [4, с. 15]. Це зумовлено тим, що зміни в бухгалтерському обліку залежать від стану економічної системи країни й суспільства в цілому. Розвиток бухгалтерського обліку не повинен випереджати розвиток економіки, оскільки виконання його завдань передбачає спостереження за соціально-економічними процесами.

В сучасній науці вагоме значення принципів (у перекладі з латинської мови "принцип" означає початок, основу) в економічній та обліковій науці є беззаперечним. Адже принципи нерозривно пов'язані з законами науки і

спеціально можуть створюватися людьми в процесі систематизації знань, тобто на відміну від законів, об'єктивно в природі не існують. З філософської точки зору, принцип від закону відрізняється тим, що характеризується більш широким методологічним характером, має більш фундаментальні методологічні наслідки. Рабошук А.В. [13, С. 16] вказує, що принципи є елементами теоретичного знання та призначені для пояснення емпіричних фактів. Основін В.С. принципи трактує як ідеологічні постанови об'єктивного характеру, що виражають сутність явища [11, С. 74]. Малюга Н.М. під принципом розуміє "те, що завжди, за будь-яких умов, без будь-якого винятку властиве певному явищу. Принцип виступає основою, початком, керівною ідеєю у будь-яких відносинах" [9, С. 28].

З одного боку, за направленістю та змістом будь-які принципи перетворюються на практичні висновки у дослідженнях і розумінні дії законів. Це виділяє і розкриває об'єктивну складову їх походження, природний взаємозв'язок із законами та системним підходом, сферою їх використання, методично відображає основні джерела та фактори формування... З іншого боку, сприйняття, представлення, а головне, застосування принципів проходять багатократну суб'єктну адаптацію, тобто учасники будь-якого процесу розуміють і дотримуються принципів настільки, наскільки вони здатні їх зрозуміти та реалізувати. Ця метаморфоза робить розуміння і застосування принципів не лише різноманітним, але й достатньо індивідуальним і навіть унікальним, що відображається їх цілеспрямованою адаптацією до індивідуальних цілей, умов та інших характеристик [13, С 18].

На думку провідних мусульманських вчених економістів [20; 22; 24; 25] ісламська економічна доктрина пропагує три основні принципи розвитку соціально-економічних відносин в суспільстві (рис. 1)

Рис. 1. Принципи ісламської економіки

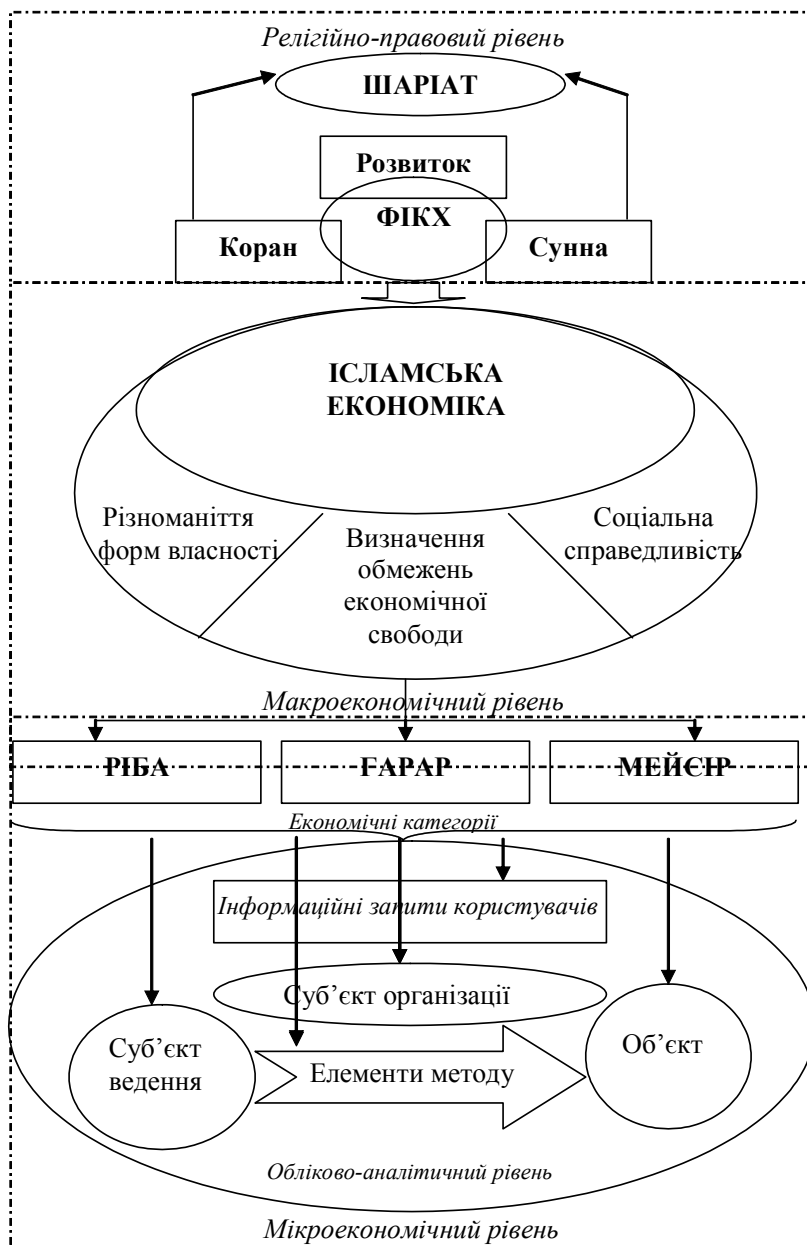
Дані принципи, виведенні на основі базових положень ісламу, які є обов'язковими для виконання кожним віруючим, та повинні забезпечити відповідність економічної системи стовпам Ісламу, та ефективний її розвиток.

“Економічні принципи, викладені Пророком в Корані та Сунні є цілком придатними для вирішення проблем, з якими стикається світ сьогодні. Дозволяючи приватну власність і ринкову економіку, вони також забезпечують обґрунтовану систему розподільчого правосуддя, що може усунути несправедливість і налагодити систему, в якій прагнення отримати прибуток враховуватиме колективні інтереси суспільства. Основна помилка комунізму полягала в тому, що він знищував несправедливість капіталізму, це підірвало інститути приватної власності і ринкових сил, та розвивав утопічну ідею планової економіки, яка була неприродною, штучною та репресивною. Заперечення свободи особистості скоротило прагнення до виробництва, а широкі повноваження держави залишили долю людей в руках правлячого класу” [30, Р. 7-8.]. Таким чином, розроблена теорія ісламської економіки є якісно новим явищем в сучасній науці, яка пропонує своєрідні шляхи вирішення нагальних проблем сучасної економіки.

Більш детально розглянемо сутність, особливості формування та рівні впливу кожного з зазначених принципів соціально-економічного розвитку, що встановлюються ісламською економічною доктриною. Вважаємо, що процес формування та впровадження принципів ісламської економіки, та їх вплив на бухгалтерський облік проходить в декілька етапів, що зображені на рис 1.3.

Формування та сутнісне наповнення принципів ісламської економіки відбувається на релігійно-правовому рівні, адже релігія і право є не розривними в мусульманському суспільстві, що підтверджується тим, що Коран, та Суна є основними джерелами права в досліджуваних країнах. Розглянемо детально особливості формотворчого етапу принципів ісламської економіки. Так, російський вчений Е.Н. Мірошник [10, С. 45] вказує, що право - центральна дисципліна в Ісламі. Вивчення права і релігії в ісламі йдуть руку в руку. Немає жодних відмінностей між положеннями закону та положеннями релігії.

Норми мусульманського права походять від релігійних настанов, а тому держава завжди надавала обов’язковості та забезпечувала примусове виконання суттєвої частини релігійних обрядових правил. Особливу цінність мусульманського права ісламські дослідники вбачають, насамперед, в особливостях його походження. З їх точки зору, мусульманське право – це результат божественного одкровення, а всі інші правові системи світу є наслідком людської діяльності. Мусульманське право подароване людям Аллахом через пророка Магомета. Як наголошується в одному з досліджень: “мусульманське право – божественне право за своїми джерелами і основними нормами. Воно почерпає свою силу не в державній владі, а у волі Аллаха” [17, С. 327].

Рис. 2. Економічні принципи в системі формування бухгалтерського обліку

Для правильного розуміння сутності та еволюції мусульманського права, необхідно визначитися з такими поняттями як Шаріат та Фікх, адже досить часто їх ототожнюють одне з одним. Така тенденція, пов'язана з тим, що Фікх, як і Шаріат в довільній формі перекладається як “Ісламський закон”, “Ісламське право”. Але ці терміни як стверджує дослідник Ісламу Абу Аміна Біляль Філіпс [2, С. 19] не є синонімами ні в арабській мові, ні в розумінні мусульманського

вченого. Шаріат – це єдина сукупність приписів, що містяться в Корані та Сунні, а Фікх – це сукупність норм, виведених на основі Шаріату, що застосовуються для окремих ситуацій, безпосереднє трактування яких в Шаріаті відсутнє. Шаріат є раз і назавжди встановленим та незмінним, а Фікх змінюється відповідно до обставин, в яких він застосовується. Приписи Шаріату в більшій мірі мають загальний характер, адже закладають основоположні принципи, а норми Фікху мають конкретну спрямованість, тому що показують як застосовувати принципи Шаріату в конкретних ситуаціях.

Незважаючи на ряд відмінностей між Шаріатом та Фікхом, їх цілі є ідентичними. На думку А.Ю. Журавльова [6, С. 12], головними цілями Шаріату та Фікху є: збереження релігії мусульман, підтримання їх життя, піклування про їх душевне життя, забезпечення продовження роду, захист майна.

Вважаємо, що виникнення Фікху є об'єктивним адже формування норм Корану відбувалося сотні років тому, і не могли передбачити всі ситуації, що виникають в процесі розвитку суспільства, вже після смерті пророка Муххамада мусульмани не змогли знайти відповідь на ряд питань. За таких умов виникла необхідність в тлумаченні поведінки мусульманина в ситуаціях, які не мали місце в Корані та Сунні, але в цей же час не заперечували їх норм.

Як бачимо, норми Шаріату охоплюють питання релігії, моралі та права. Тому Шаріат неможливо ідентифікувати з мусульманським правом. Безперечно, що положення, закріплені в священних текстах, працях вчених (тлумаченнях мусульманських богословів і правознавців), є “моментом мусульмансько-правової ідеології” [16, С. 31] або релігійними розпорядженнями. Правом в повному розумінні стають ті з них, які підтримуються і санкціонуються державою, реально регулюють поведінку людей, стабільно дотримуються і застосовуються в юрисдикційному механізмі. Розпорядження, що містяться в Корані, Сунні, а також введені юристами на основі іджтіхаду, стають правом в тій площині життя і тоді, коли вони переносяться в систему конкретних правовідносин, що знайшло своє відображення в формуванні принципів ісламської економіки.

Таким чином, формування та сутнісне наповнення принципів ісламської економіки відбувається на релігійно-правовому рівні, а їх прояв в конкретних господарських відносинах. Залежно від особливостей, суб'єктів та цілей господарських відносин, рівні прояву та впровадження принципів ісламської економіки можна поділити на макроекономічний та мікроекономічний рівні. Макроекономічний рівень проявляється в основних положеннях ісламської економічної доктрини та економічних категоріях, що виведені на основі виділених принципів. Основні економічні категорії впливають на

взаємовідносини між суб'єктами господарювання, а також на особливості діяльності суб'єктів господарювання: організацію виробництва, організацію праці та її оплати, організацію та методику бухгалтерського обліку.

Необхідним є визначення економічного змісту даних категорій. Для цього в першу чергу проведемо аналогію за лінгвістичною характеристикою, тобто зі словами, що відповідають даним поняттям в українській мові (рис. 1.2).

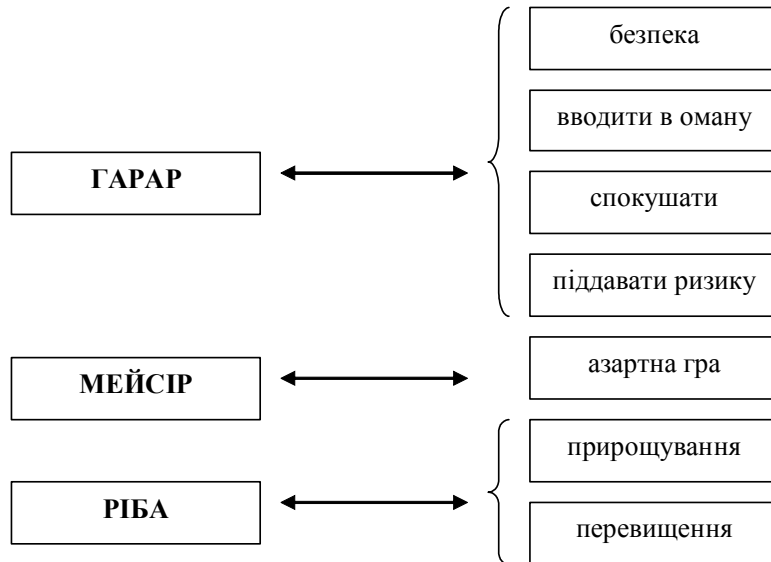

Рис. 3. Лінгвістичне значення поняття “гарар”, “мейсір” і “ріба”

Лінгвістичний аналіз, українських аналогів слів “гарар”, “мейсір”, “ріба”, дає можливість стверджувати, що існують принципові відмінності в положеннях концепцій економічного розвитку західних країн та східних в контексті “забороненого та дозволеного”. Жоден з наведених варіантів не є основоположним в соціально-економічних відносинах, що сформувалися в країнах західного регіону. Для більш глибокого розуміння сутності визначених понять дослідимо їх трактування мусульманськими вченими.

Гарар є свого роду інформаційною асиметрією, яка надає односторонні переваги тій стороні договору, що має більшу інформацію стосовно угоди, про яку йдеться в договорі. В практичному плані під терміном “гарар” розуміють заборону контракту, що містить елементи введення в оману або “брехні”, що виникли в наслідок використання однією стороною необізнаності іншої у відносинах з приводу предмету договору, його ціни або характеристик.

Інформаційна асиметрія, безумовно, виникає в ситуаціях, коли умови договору або його результат по-різному сприймаються його учасниками, тобто їм випадково або навмисне надається двозначний характер [6, С. 19].

Мейсір в економічному розумінні є доходом, що виник в результаті збігу обставин, тобто не отриманий в результаті виробництва (використання факторів виробництва). Дана обставина, вказує на принципову відмінність ісламської економіки, від тієї, що базується на капіталістичних засадах. Адже, основною метою трансграничних міграцій значних грошових потоків є розширене відтворення без виробництва реального багатства. Мусульмани вважають, що такі операції на фінансовому ринку не мають безпосередньої ув'язки з реальною економікою. Такий вид діяльності мусульмани вважають спекуляцією, що засуджується ісламом. Отже, виділені нами основні категорії ісламської економіки: гарар, мейсір, ріба, маючи безпосередній вплив на розвиток та особливості соціально-економічних відносин в країнах ісламу, обумовили виникнення нових методів фінансування суб'єктів господарювання, застосування яких вимагає відповідної облікової інформації, а також повинні відображатися в системі бухгалтерського обліку, тобто є об'єктами бухгалтерського обліку.

Таким чином, принципи та економічні категорії, що їм відповідають, в значній мірі визначають особливості бухгалтерського обліку, виходячи з наступних позицій:

по-перше, економічні принципи обумовлюють розрізи запитів облікової інформації необхідної користувачам. Саме відповідність економіки вказаним принципам обумовлює значну роль держави в економічних відносинах, що визначає її статус як основного користувача;

по-друге, економічні умови впливають на діяльність суб'єкта господарювання: його створення (форми власності), особливості управління діяльністю, що, в свою чергу, вимагає адекватного відображення здійснюваних операцій на рахунках бухгалтерського обліку;

по-третє, економічні принципи впливають на цінності суб'єкта ведення бухгалтерського обліку його матеріальні та духовні потреби, визначають його статус та роль в суспільстві;

по-четверте, вимоги до діяльності суб'єкта господарювання, визначення основних її цілей обумовлюють особливості об'єктів управління, що відображаються в бухгалтерському обліку;

По-п'яте, особливості об'єктів бухгалтерського обліку та нормативного регулювання економічних процесів та бухгалтерському обліку обумовлюють особливості його методики.

Розглянемо сутність та особливості застосування принципів ісламської економіки в формуванні національних систем бухгалтерського обліку країн зони поширення ісламу.

Принцип обмеження економічної свободи

Принцип економічної свободи в рамках визначених меж полягає в тому, що людям економічній сфері надається обмежена свобода, в межах духовних і моральних цінностей, в які вірить іслам.

Принцип певних обмежень економічної свободи означає, що її використання не повинне виходити за рамки духовних і моральних цінностей, встановлених ісламом. Зокрема, реалізація даного принципу забороняє соціальну і економічну діяльність, результатом якої є створення монополій, або ж пов'язану з лихварськими операціями [19, С. 5].

Maududi, Abul Ala [24, Р. 87-98] вважає, що повинен бути баланс між потребами тіла і душі так, щоб його приватні інтереси так само як добробут суспільства могли бути захищені. Крім того, не варто ігнорувати того, що людський розвиток обов'язково залежить від успішної координації і суттєвої гармонії, яка існує між духовними і матеріальними аспектами життя. Коли духовне життя відокремлене від економічної боротьби людини, необхідний домінуючий баланс буде зруйнований. Звичайно, розповсюдженість такого конструктивного балансу є дуже важливою для підтримки стабільності в економічній структурі. Таким чином підкреслюється, що успіх людини і суспільства залежить від балансу духовних та матеріальних потреб людини. Це обумовлюється тим, що відповідно ісламського віровчення життя мусульманина в цьому світі є тимчасовою фазою в його вічному житті, а успіх в майбутньому залежить від способу використання ресурсів цього світу.

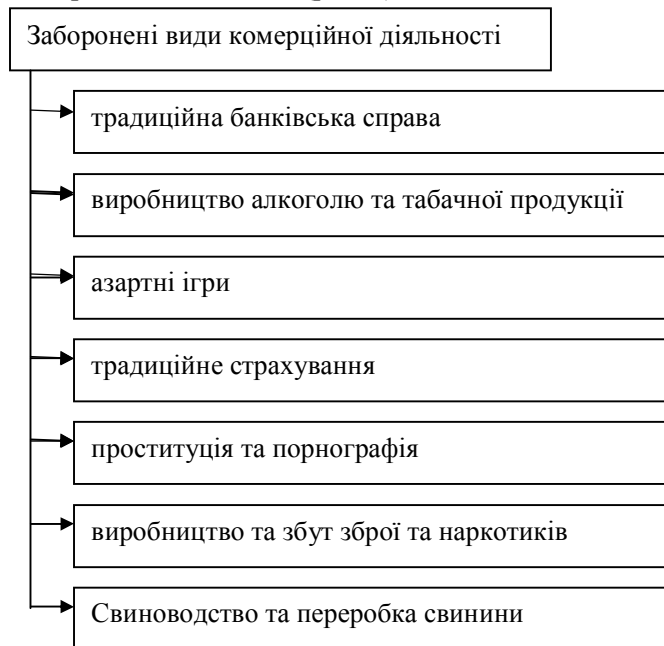
Даний принцип має дуалістичний характер: по-перше, виконання священного закону покладено на державу, для захисту суспільного інтересу, через систему обмежень свободи осіб в їх економічній діяльності; по-друге, соціально-економічна діяльність повинна відповідати священному закону, в його загальних джерелах, стосовно лихварства і монополії. Кожен з наведених аспектів займає вагомое значення в формуванні бухгалтерського обліку, адже виходячи з першого, значну роль в регулюванні бухгалтерського обліку займатиме держава, а також саме державні органи будуть основними користувачами облікової інформації, й задаватимуть основні її розрізи, з метою захисту суспільних цілей. Крім того, інший аспект прояву принципу в економічній практиці обумовлений існуванням та необхідністю відображення нових об'єктів бухгалтерського обліку, які пов'язані з особливостями фінансового механізму, що є специфічним та нетрадиційним для бухгалтерського обліку в країнах світу.

Ринкова система організації господарства в суспільстві є загальноприйнятою в Ісламі, але варто зауважити, що відповідно до основних положень ісламської економічної доктрини ринок не можна вважати

священним і незмінним, і вагоме значення в його розвитку займає держава та релігійно-правові настанови ісламу, що стосується заборони певних видів діяльності та фінансових операцій, що мають лихварський характер, та призводять до спекуляцій в господарській діяльності, яка є гріховною в Ісламі.

Зазначимо, що відповідно до норм Корану є ряд обмежень стосовно деяких видів комерційної діяльності. Стосовно цього, А.Д. Ларіонов [8, С. 221] вказує, що заборона на ведення певних видів бізнесу означає, що правомірним є недопущення займатися діяльністю, яка є незаконною з точки зору шаріату. Варто зазначити, що в Корані не наводиться перелік конкретних видів гріховного бізнесу, але існуючі в ньому заборони, наприклад споживання свинини, стягування позикового відсотку та інше, дозволяють богословам визначити заборонені види комерційної діяльності (рис. 4).

Рис. 4. Види забороненого бізнесу

Принцип множинності форм власності

Право власності витікає з природи людини та пов'язано з його прагненням до споживання матеріальних благ та інстинктом самозбереження. Однак природа права власності та його межі підлягали змінам протягом всієї історії цивілізації.

Ті чи інші форми власності можуть переважати в певному суспільстві в залежності від самої ідеології, якої воно дотримується [5]. Ісламська економічна доктрина обґрунтовує базисні відмінності в формуванні відносин власності, що повинні відповідати принципу багатогранності (множинності) власності. Даний принцип означає, що, на відміну від капіталізму або соціалізму, ісламська

економіка не обмежується наданням переваги лише одного виду власності (приватної - в першому випадку, суспільної - в другому). З погляду Ісламу допустимі різні види власності і їх рівноправне співіснування.

Відносини власності в мусульманському суспільстві є досить специфічними, тому що їх начала базуються на релігійних догмах. З цього приводу Е.Н. Мірошник наголошує, що людина розглядається лише як управлінець своїм майном, оскільки право власності належить виключно Богу. Майно зобов'язує свого власника використовувати його по справедливості. Від багатих вимагається, щоб вони ділили своє багатство з бідними [10, С. 67]. Адже, згідно з віршами Корану, що мають місце в формуванні основних нормативно-законодавчих актів ісламських країн, кожна річ у всесвіті належить Аллаху, який виступає реальним володарем всього, і він має владу над будь-якою річчю. Людина є ні абсолютним, ні повним власником землі та її ресурсів. Вона не має права володіти тим, чого вона бажає або отримати матеріальне багатство шляхом, який є найпростішим та найвигіднішим лише певному індивідууму.

Мусульманський дослідник Джамаль Бадави вказує, що численні аяти Корану дають змогу зрозуміти, що власником всіх речей у всесвіті є їх творець – всевишній Аллах. В абсолютному сенсі все, що є в світі, належить йому... Але це зовсім не означає відсутність у людей повноважень. Просто наша власність на той чи інший предмет набуває особливого характеру. Людину можна вважати в якійсь мірі “довіреном управляючим” Бога на землі... Іслам передбачає різні повноваження по відношенню до різних категорій об'єктів власності [6]. Дійсно, тому що суспільні блага належать усім людям, кожна людина – опікун суспільно-довіреної власності. Крім того, її власність повинна бути обмежена рамками суспільного добробуту [25, Р. 29].

Таким чином, ісламська економічна модель та система бухгалтерського обліку, що забезпечує її розвиток, випливають з концепції “намісництва” та “уповноваженості” при вирішенні проблем питання владності. Це означає, що індивідуум не власник будь-якого ресурсу, що має ринкову вартість та суспільну користь, а на час свого життя вони є повіреними істинного власника – Аллаха – по розпорядженню даним ресурсом.

Оскільки людина виступає довіреном управлінцем Аллаха, то передані йому ресурси та вироблена за їх допомогою додана вартість, повинні слугувати досягненню цілей, що встановленні аллахом. Таким чином, мається на увазі, що чим більше багатства /ресурсів знаходиться у використанні певної особи, тим вища його відповідальність як уповноваженого всевишнього, в тому числі за забезпечення зростання як свого, так і суспільного благоустрою [6, С. 15].

Ісламська економічна доктрина відповідно до положень корану обґрунтовує та підтримує існування трьох основних форм власності: індивідуальна (приватна), державна та суспільна.

Виходячи з цього в ісламській економіці індивідуальна власність, державна власність, і суспільна власність – це три паралельних форми, в той час як реальна власність належить Аллаху, людина володіє власністю на довірі, за яку вона підзвітна Йому, відповідно до правил, які чітко викладені в шаріаті. Придбання власності так само як використання її і розпорядження нею, має ряд обмежень і повинні відповідати соціально-економічним умовам, які покликані забезпечити соціальний добробут всього суспільства (рис. 5).

Рис. 5. Межі та обов'язки набуття та користування правом власності

Таким чином, відносини власності в ісламському суспільстві відрізняються від капіталізму та соціалізму. Капіталістичне суспільство підтримує приватну індивідуальну власність, що дозволяє людям мати в приватній власності, різні види багатства, відповідно до їх діяльності. Державна власність визнається лише в аспектах соціальної політики уряду. Соціалістичне суспільство повністю протирічить цьому, вважаючи за необхідне концентрацію власності на всі види багатства під керівництвом держави. Однак жодна особливість наведених економічних порядків стосовно форм власності не може бути застосовна в ісламській економічній доктрині. Адже ісламська економіка визнає різні форми власності. Крім того, право приватної власності в ісламському суспільстві може виникати лише двома шляхами: або через поєднання праці з іншими факторами виробництва, або в результаті таких дій, як обмін, дарування та успадкування.

Тому було б помилкою назвати ісламським капіталістичне суспільство, навіть за умови, підтримки приватної власності, адже приватна власність не є основним принципом економічного розвитку. Таким же чином помилковим було б використовувати поняття “соціалістичне суспільство” для ісламського суспільства, навіть за умови існування державної власності, та обов'язкової державної власності на ряд ресурсів, адже знову ж таки державна власність не є основоположним принципом.

Особливості трактування питання власності в ісламі тісно пов'язані з характерною для нього підкресленою значущістю соціального аспекту, суспільного блага. Саме цим фактом, ймовірно, слід пояснювати збереження досить сильної державної соціальної політики в контексті різних економічних моделей, що переконливо демонструє приклад Ірану. Іншими словами, активна соціальна політика, направлена на пом'якшення майнової диференціації в суспільстві, представляється найбільш стійким, іманентним аспектом економічної діяльності мусульманської еліти. Одним з напрямів цієї політики можна рахувати підтримку дрібного підприємництва [18, С. 32.].

Ще один важливий аспект полягає в тому, що довірений людині ресурс не повинен залишатися в тіні, наприклад, перетворюватися в скарб. Навпаки, він повинен використовуватися на благо суспільства, в тому числі забезпечувати матеріальну винагороду „розпоряднику”, для створення реальної доданої вартості, приросту маси товарів та послуг, а не грошової маси [6, С. 14-15].

При цьому іслам ще за часів Мухамеда запропонував суворо економічний механізм, направлений проти накопичення бездіючого багатства, оподатковуючи невикористовувані активи податком на користь бідних, під назвою закят. Релігійно-імперативний характер закяту підтверджується тим, що він віднесений до одного з п'яти головних віросповідальних обов'язків мусульманина й в ісламській традиції практично прирівнюється до молитви за догматичною та соціальною значимістю. Крім того, закят направлений на вирішення іншої проблеми: рівномірного розподілу та підтримання соціального миру. На кінець, оскільки поряд з невиробничим накопиченням іслам також засуджує нестримне споживання, закят створює певний бар'єр цьому, поряд з моральними вимогами шаріату, так як в фікху закріплені точно виражені норми неоподаткованого мінімуму та ставки податку в залежності від виду активів [6, С. 15].

Принципи ісламської економіки обумовили особливі відносини власності та правонаступництва, що мають безпосереднє відношення до бухгалтерського обліку: по-перше, власність як об'єкт обліку, а по-друге, власність як категорія, що визначає суб'єкта організації бухгалтерського обліку. Так, приватне володіння власністю є одним з основних принципів економіки лібералізму, що

впливає на систему бухгалтерського обліку. Її основна мета полягає в тому, що бухгалтерський облік акцентує свою увагу на юридичній особі та надає фінансову інформацію для інвесторів та кредиторів і, відповідно до базових принципів ісламської економіки, суспільна та державна власність є більш важливою, ніж приватна власність. Тому бухгалтерський облік повинен акцентувати свою увагу на державі та надавати фінансову інформацію для держави та суспільства [29]. Така роль держави у формуванні положень облікової системи обумовлена не тим, що перевага надається державній власності, адже в ісламських країнах існує багато різних форм власності і жодній з них не надається більшої переваги порівняно з іншою. Це обумовлено тим, що на державу покладено ряд функцій, одна з яких - забезпечення соціальної справедливості, якої можна досягти за справедливого розподілу ресурсів, в процесі чого значну роль відіграє бухгалтерський облік.

Принцип соціальної справедливості.

Принцип соціальної справедливості розглядається як найбільш істотний атрибут ісламської економіки. Трактуювання даного принципу базується на двох положеннях. Перше передбачає взаємну відповідальність, друге – дотримання соціального балансу. Іншими словами, іслам допускає майнову нерівність, але в розумних межах. Тобто не схвалюється суспільний пристрій, в рамках якого меншість живе в розкоші, а велика частина населення тягне голодне жebraцьке існування

Іслам дозволяє різницю в рівні достатку в розумних обмеженнях, але не допускає, щоб ця різниця ставала настільки значною, що деякі люди витрачають своє життя в розкошах і комфорті, в той час як значна більшість кинуті вести життя в стражданнях і голоді. [29]. Іслам розглядає будь-які економічні дії з точки зору користі для суспільства, особиста вигода є другорядною.

Активна соціальна політика, направлена на пом'якшення майнової диференціації в суспільстві, представляється найбільш стійким, іманентним аспектом економічної діяльності мусульманської еліти [19, С. 32].

Одним із центральних положень ісламської економічної доктрини стало ототожнення реальної експлуатації з отриманням доходу фізичною особою, яка особисто не приймала участі в трудовому процесі і не ризикувала своїм майном (багатством). Символом експлуатації в рамках подібного підходу представляє лихварство. Найстрогіша заборона на нарахування і стягування позикового або нині плаваючого відсотка трактується як гарантія стабільності і формування в перспективі безкласового мусульманського суспільства, а також як фактор, який забезпечує відсутність будь-якої експлуатації праці капіталом.

Відмітимо також, що в ісламі, за ствердженнями його тлумачників, праця завжди цінується вище, ніж капітал. У випадку підприємницького партнерства і залучення найманих робітників, коли одна сторона забезпечує працю, а друга поставляє необхідний капітал, будь-які збитки мають покриватися виключно за рахунок капіталу, але не за рахунок задіяної найманої праці. Власнику капіталу при цьому дозволяється отримати дохід. В ісламських країнах він може забезпечити собі “нормальний” звичайний прибуток, тобто об’єктивно наштотувати його продовжити свою справу, але йому забороняється отримувати надприбуток. Приватне національне підприємництво в мусульманських країнах має будуватися на основі основоположних принципів ісламу, таких, як взаємодопомога, однакова ділова участь в прибутках і збитках, справедлива винагорода кожного учасника і фактора виробництва, в тому числі найманої праці [12, С. 37-38].

Крім того, забезпечення соціальної справедливості, як принцип ісламської економіки, надає бухгалтерському обліку статусу арбітра в розподілі прибутку суб’єкта господарювання, а також у врегулюванні трудових відносин. На основі цього, одним з основних завдань, що покладається на бухгалтерський облік в ісламських країнах, є правильне нарахування та сплата релігійного податку закят. Адже як стверджує Мухамед Р. Тахері [29], одним з найважливіших елементів встановлення соціальної справедливості є Закят. Згідно з Рахману закят не є загальним податком, тому що він є спеціальним податком, що накладається лише на мусульман і сплачується ними як релігійне мито та акт вшанування Всевишнього. Важливість Закяту для ісламського бухгалтерського обліку може бути оцінена тим, що він є одним зі “стовпів” ісламу, поступаючись своєю важливістю лише молитві. Всі ці обставини визначають особливості методики бухгалтерського обліку, адже маючи на меті сплату закяту, потрібно визначитися з об’єктами, що підлягають оподаткуванню, а також з особливостями їх оцінки. З цього приводу Чапре пише, що “чесність і справедливість при всіх оцінках вартості були більш окреслені в Корані”, наприклад, “І дай повну міру та масу по справедливості” [29]. Вірш Корана повинен бути спрямований не лише до людей, але також до суспільного і державного, не повинен бути обмежений просто звичайними важелями та мірками, але має охоплювати всі міри цінності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Бухгалтерський облік є системою, яка забезпечує розвиток економіки країни. Економічний розвиток задає певні параметри, в межах яких формується концептуальна

основа бухгалтерського обліку й відповідно його організаційно-методичні положення. Адже о до даних параметрів визначаються розрізи облікової інформації для забезпечення інформаційних потреб економічного розвитку. Дані параметри бухгалтерського обліку формуються під впливом обраної доктрини економічного розвитку, зокрема основоположних принципів доктрини. Особливості даних принципів проявляються в особливостях регулювання бухгалтерського обліку, його організації та методиці.

Ісламська економічна доктрина пропагує три осовні принципи економічного розвитку суспільства, які виведенні на основі базових положень ісламу: множинності форм власності, визначених обмежень економічної своюоди, соціальної справедливості. Особливості формування та впровадження даних принципів в життя відбувається за наступними рівнями: релігійно-правовий рівень, макроекономічний, мікроекономічний. На бухгалтерський облік зазначені принципи впливають в аспектах формування інформаційних запитів користувачів, через визначення суб'єкт організації та суб'єкт ведення, особливостей об'єктів бухгалтерського обліку, та відповідно елементів методу, що дозволяють відобразити об'єкт в системі обліку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Абдулаева К.К.* Особенности обязательственного права мусульманских государств: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М.: РГБ, 2005. – 194 с., С. 57
2. *Абу Амина Биляль Филипс.* Эволюция Фикха (Исламский закон и Мазхабы) / Пер. с англ. Т.В. Гончаровой. – К.: “Ансар Фаундейшн”, 2001. – 224 с., С. 19
3. *Бакхач Осман.* Социальная справедливость в Исламе // <http://www.islam.ru>
4. *Войналович О.П.* Організація бухгалтерського обліку: теоретико-методичні засади: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Спеціальність: 08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит, - Житомир, 2006, С. 15
5. *Джамаль Бадави.* Право собственности в Исламе // <http://www.islam.ru>
6. *Журавлев А.Ю.* Концептуальные начала исламской экономики // Исламские финансы в современном мире. Экономические и правовые аспекты, – М.: УММА, 2004. – С. 5-37., С. 12
7. *Имад ад-Дин Ибн Катір* Тлумачення великого Корану, - Бейрут, 1986, С. 101 (на арабській мові)
8. *Ларионов А.Д., Аль-Шарайрех Д.А.* Исламская модель бухгалтерского учета // Исламские финансы в современном мире. Экономические и правовые аспекты, – М.: УММА, 2004, – С. 214–232, С. 221

9. *Малюга Н.М.* Наукові дослідження в бухгалтерському обліку: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 476 с., - С. 28
10. *Мирошник Е.Н.* Исламские банки в социально-экономической структуре мусульманских стран: Диссертация кандидата экономических наук. – М., 2000. – 167 с.
11. *Основин В.С.* Основы науки социального управления. – Воронеж, 1971., - С. 74
12. *Павлов В.В.* Международный рынок исламского банковского капитала: становление и перспективы развития: Диссертация доктора экономических наук: 08.00.14. – М., - 2004 г., - 327 с., С. 37-38., С. 37-38
13. *Рабошук А.В.* Принципи, стандарти та професійне судження в бухгалтерському обліку: теоретико-методичний аспект: дисертація на здобуття наукового ступення кандидата економічних наук. – Київ, - 2006 р., - 286 с.
14. *Самех Хамед Ахмед Мунейм* Правовой статус и гражданско-правовое регулирование деятельности исламских банков в странах Ближнего и Среднего Востока. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук: Москва, 2000. – 173 с., - С. 40
15. *Сапронова М.А.* Конституционная регламентация ислама в Арабских странах // Россия и мусульманский мир: Бюллетень реф.-аналит. информации / РАН. ИНИОН. Центр гуманист. науч.-информ. исслед. – М., 2006. – № 9 (171). – С. 180-192., С. 182
16. *Сюкияйнин Л.Р.* Мусульманское право: вопросы теории и практики. – С. 31., С. 12
17. Теорія держави і права: Навч. посібн. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с., С. 327
18. *Ульченко Н.Ю., Мамедова Н.М.* Экономическое развитие и “исламская экономика” (опыт Турции и Ирана)// Ислам и общественное развитие в начале XXI века/ отв./ Под ред В.Я. Белокреницкий, А.З. Егорин, Н.Ю. Ульченко. – М.: Крафт+, 2005. – С. 32
19. *Ульченко Н.Ю., Мамедова Н.М.* Особенности экономического развития современных мусульманских государств (на примере Турции и Ирана). М.:ОАО “Издательский дом “Городец””, 2006. – 288 с., - С. 5
20. *Behesh'ti, S.M.* Islamic Economic, Fajar Press Tehran, 1992, – P. 126
21. *Chapra, Umar* The Islamic Welfare State and its Role in the Economic Studies in Islamic Economics, UK, Redwood Burn limited.UK., 1980, - 126 p.

22. *Kamali M. H.* Tas'ir (Price Control) in Islamic Law, The American Journal of Islamic Sciences., 1994 Vol.11 No.1. Spring, pp. 25-36
23. *Masoud Ali Khan* Islamic economic system: a practical & beneficial approach // The Pakistan Accountant, January – February, 2005, – P. 38–41, P. 38–41
24. *Maududi, Abul Ala*, Economic Problem of Man. Lahore, Pakistan, 1973, - P. 87-98
25. *Mohammad R. Taheri* The Basic Principles of Islamic Economy and Their Effects on Accounting Setting – Setting // The Pakistan, July – August, 2005, P.29, P. 29
26. *Sadr, Muhammad.B.* Iqtisaduna (our economic). 2nd Edition, Tehran, Iran, 1994
27. *Saima Akbar Ahmed* Global need for a new economic concept: Islamic economics // The Pakistan Accountant, January – February, 2005, – P. 15–28, P. 15–28
28. *Shahul Hameed Bin Hj. Mohamed Ibrahim* Need for fundamental research in Islamic accounting//<http://islamic-finance.net>
29. The basic principles of Islamic economy and their effects on accounting standards-setting // <http://islamic-finance.net>
30. The economic challenge for the Ummah / The Pakistan Accountant. January – February 2005. P. 7–8, P. 7-8, P. 7-8
31. *Zaman, S.M.H.* Economic Function of an Islamic State: The Early Experience. Islamic Foundation, Leicester.1991, - P. 26